

זובח תודה יכבדנני

"וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה'. אם על תודה יקריבנו..." (ויקרא ז יא-יב)

ויקרא רבה ט א

"וזאת תורת זבח השלמים אשר יקריב לה'. אם על תודה יקריבנו וכו' - זש"ה: "זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישיע א-להים¹" (תהלים נ כג) - "זובח חטאת", "זובח אשם", אין כתיב כאן. אלא, "זובח תודה". למה? שחטאת באה על חטא ואשם בא על חטא. תודה אינה באה על חטא: "אם על תודה יקריבנו"².

תנחומא (בובר) פרשת צו סימן ט

"וזאת תורת זבח השלמים וגו'". אתה מוצא: "ויתנו ידם להוציא נשיהם ואשמים איל צאן על אשמתם" (עזרא י יט). והחטאת היתה באה על השגגה, שנאמר: "וחטאתם לפני ה' על שגגתם" (במדבר טו כה). עולה היתה באה על הרהור הלב, שנאמר: "והשכם בבוקר והעלה עולות מספר כולם, כי אמר איוב אולי חטאו בני וברכו א-להים בלבבם" (איוב א ה). אבל התודה שהיתה באה, על חנם היתה באה. אמר הקב"ה: זו חביבה עלי מכל קורבנות. אמר דוד: "זובח תודה יכבדנני" - יכבדני לא כתיב כאן, אלא יכבדנני. שתי פעמים, העולם הזה והעולם הבא.³

ויקרא רבה ט ט

ר' מני משאב ור' יהושע מסכנין בשם ר' לוי: גדול השלום שכל הברכות טובות ונחמות שהקב"ה מביאן על ישראל חותמיהן בשלום. בקריאת שמע: "פורס סוכת שלום". בתפילה: "מעין הברכות, עושה שלום"⁴. בברכת כהנים: "וישם לך שלום". ואין לי אלא בברכות, בקורבנות מנין? "וזאת התורה לעולה ולמנחה לחטאת ולאשם ולמלואים ולזבח השלמים" (ויקרא ז לו). אין לי אלא בכלל, בפרט מנין? "וזאת תורת העולה" (ו ב), "וזאת תורת המנחה" (ו ז), "וזאת תורת החטאת" (ו יח), "וזאת תורת האשם" (ז א), "וזאת תורת זבח השלמים" (ז יא). ואין לי אלא בקרבנות יחיד, בקרבנות צבור מנין? "אלה תעשו לה' במועדיכם לבד מנדריכם ונדבתים לעלתים ולמנחתים ולנסכים ולשלמיכם"⁵.

זובח תודה יכבדנני (תהלים נ כג)

רש"י: זובח תודה - המביא לי זבח של תשובה והודאה על עוונותיו הוא יכבדנני

מצודת דוד: זובח תודה - הזובח קרבן ומתודה עליו ושב מעון הוא מכבד אותי בזה.⁶

סנהדרין דף מג עמוד ב

אמר רבי יהושע בן לוי: כל הזובח את יצרו ומתודה עליו, מעלה עליו הכתוב כאילו כיבדו להקדוש ברוך הוא בשני עולמים, העולם הזה והעולם הבא, דכתיב "זבח תודה יכבדנני"⁷.

¹ ראה בהמשך המדרש דרשות נאות על החצי השני של הפסוק "ושם (ש"ן שמאלית) דרך אראנו בישיע א-להים": "ושם דרך - אלו מסקלי דרכים. דבר אחר, אלו סופרים ומשנים ומלמדי תינוקות באמונה. דבר אחר, אלו חנוונים שהן מוכרים פירות מעושרים לרבים. ר' יוסי בר' יודן בשם ר' מנחם בר' יוסי: אלו שמדליקים נרות לרבים. אמר ר' שמעון בן לקיש: אף שאול לא זכה למלכות אלא על ידי שהיה זקינו מדליק נרות לרבים". אבל אנוחנו נתמקד בחצי הראשון של הפסוק: "זובח תודה יכבדנני".

² המדרש מעמת את הקורבנות שהפרט מחויב להם, כגון חטאת ואשם, מול קורבנות שהוא מתנדב מרצונו. וקרבן עולה לא מוזכר כאן משום שעולת יחיד היא בד"כ נדבה ואינה חובה (ולכן אי אפשר לכלול אותה בצד האשם והחטאת), אך מאידך יש בה גם צד מסוים של כפרה (כפי שנראה במדרש הסמוך) ולכן גם איננה יכולה להיות בצד של קרבן תודה. ויש קורבנות עולה של יחיד שהם חובה כגון נזיר ומצורע (תוספתא סוכה ד יט), אבל הם נדירים. רוב קורבנות העולה שהם חובה, הם של ציבור (תמידין ומוספים) וכאן מדובר בקרבן יחיד.

³ מדרש זה אכן כולל גם קרבן עולה, בצד החטאת והאשם. אדם שמתנדב קרבן עולה זה לא בחינם. זה בגלל אירוע מוסרי מסוים. ראה יומא לו ע"א: "ועל עולה עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני, דברי רבי יוסי הגלילי. רבי עקיבא אומר: אין עולה באה אלא על עשה, ועל לא תעשה שניתק לעשה". וכן הוא בתוספתא מנחות פרק י הלכה יב. ההתנדבות המושלמת היא רק קורבן תודה שהוא מסוג שלמים שבו יש חלק לכולם: לגבוה, לכהנים ולבעלים. ועניין הרהור הלב מקורו, כך נראה, בירושלמי יומא פרק ח וביק"ר. ולא מצאתי עניין זה בבבלי.

⁴ מעין - המ"ם והי"ד בפת"ח. וזהו כנראה נוסח ארץ ישראלי קדום של ברכת השלום (מרגליות). אבל בפיוטי הקליר, כגון בקרובה לפורים "ויאהב אומן יתומת הגן", מופיע "מעון הברכות". ושניהם במובן של מקור הברכות. ועל"פ מה שאנו אומרים בברכת מעין שבע בליל שבת "ונודה לשמו בכל יום תמיד מעין הברכות". הוא שיבוש. ובסידור תכלאל התימני אכן מופיע "ונודה לשמו בכל יום תמיד. מעון הברכות אל ההודאות וכו'".

⁵ קרבן תודה הוא שלמים. שלמים הוא שלום, הוא שלמות, הוא החותם את הקרבנות ואת התפילה. והברכה שלפניו היא ברכת ההודאה, ממש כמו בפסוקים יא-יב הנ"ל. פסגת התפילה היא ההודאה והשלום. ובין שתיהן נמצאת ברכת כהנים שגם היא קשורה בשלום ובשלמים (ראה מגילה יז ע"ב יח ע"א, על סדר תפילת שמונה עשרה כולה ועל הברכות האחרונות בפרט). שלום כלפי המקום וכלפי האדם: "למה נאמר זבח השלמים? שהוא עושה שלום בין המזבח ובין הכהנים ובין ישראל" (תנחומא צו). והכל כתוצאה מהתנדבות של תודה, בחינם.

⁶ אבל על הפסוק בתהלים קטז "לך אזבח זבח תודה", פירשו שניהם: "זבחי הודיה על הניסים שעשית לי", "כי קרבן תודה בא על הנס". מה המקור של רש"י?

ויקרא רבה ט ט

דבר אחר: "זובח תודה יכבדנני" - זה עכן שזבח את יצרו בתודה. זהו שכתוב: "ויאמר יהושע אל עכן בני שים נא כבוד לה' א-להי ישראל ותן לו תודה" ... ויען עכן את יהושע ויאמר: וגם אמנה אנכי חטאתי" (יהושע ז יט-כ).⁸

בראשית רבה (אלבק) פרשה צז "יהודה אתה יודוך אחיך"

זו היא שנאמרה ברוח הקודש על ידי איוב: "אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם" (איוב טו יח) - כנגד מי אמר איוב המקרא הזה? לא אמרו אלא כנגד הצדיקים, שהן כובשין את יצרן ומודין במעשיהן. שכל מי שהוא מודה במעשיו זוכה לחיי העולם הבא שנאמר: "זובח תודה יכבדנני" (תהלים נ כג). וכן אתה מוצא ביהודה, שבשעה שבא מעשה תמר לידו והוציאוה לישרף שלחה ואמרה לו: "הכר נא" (בראשית לח כה). מהו "הכר נא"? שא עיניך והכר את בוראך ואל תתבייש מבשר ודם. מיד כבש יצרו והודה במעשיו.⁹

ברכות דף נד עמוד ב

אמר רב יהודה אמר רב: ארבעה צריכין להודות - יורדי הים, הולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית האסורים, ויצא. יורדי הים מנלן ... הולכי מדברות מנלן ... מי שחלה ונתרפא - דכתיב: "ויזעקו אל ה' בצר להם ... ישלח דברו וירפאם ... יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם"¹⁰.

ויקרא רבה פרשה כז יב - פרשת אמור

"וכי תזבחו זבח תודה לה' לרצונכם תזבחו" (ויקרא כב, כט). ר' פינחס ור' לוי ור' יוחנן בשם ר' מנחם מגליא: לעתיד לבוא כל הקורבנות בטילין וקרבן תודה אינו בטל לעולם. כל ההודיות בטלות והודיית תודה אינה בטלה לעולם.¹¹ זהו שכתוב: "קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה, קול אומרים הודו את ה' צבאות כי טוב" (ירמיה לג, יא) - אלו ההודיות. "מביאים תודה בית ה'" (שם) - זה קרבן תודה. וכן דוד אומר: "עלי א-להים נדריך אשלם תודות לך" (תהלים נו, יג). "תודה" אין כתיב כאן, אלא "תודות" - ההודייה וקרבן תודה.¹²

שבת שלום

מחלקי המים

⁷ הרי לנו כיוון חדש לגמרי. "זובח תודה יכבדנני" מדבר בפירוש על חטא. ובמדרש תנחומא בפרשתנו (בובר [ח]) הדברים ברורים עוד יותר וקשורים ישירות לקרבן תודה שבפרשה: "אם על תודה יקריבנו - ראה היאך הקב"ה סולח לעונותיהם של ישראל. ומה היו מקריבין להקב"ה? והקריב על זבח התודה". אלא אמר הקב"ה: מי שיש לו פר יביא פר, ומי שיש לו איל יביא איל, מי שיש לו שה יביא שה, מי שיש לו יונה יביא יונה, ומי שאין לו אלא אחד מכל אלו יביא סולת, ומי שאין לו סולת ולא כלום יביא דברים, שנאמר: קחו עמכם דברים ושובו אל ה' (הושע יד ג), לכן נאמר אם על תודה יקריבנו". כאן הדברים כבר נקשרים לתקופה של אחר החורבן בה "נשלמה פרים שפתינו". ומי שרוצה להרחיב עוד יותר יעיין במדרש תנחומא סמוך [ז] הקושר את קרבן השלמים לתשובה.

⁸ הכבוד שעכן יתן הוא בכך שיתודה על מעשיו. תודה בלשון להודות על חטא. יש כאן משחק מילים דרשני, כולל עירוב של לשון חז"ל עם לשון המקרא, אבל לא בלי בסיס לשוני: יד"ה הוא השורש הן של להודות מלשון הודייה והלל והן מלשון הודאה על חטא. וההפך מצאנו בספר דברי הימים ב' (ל כב) בסיפור על הפסח שעשו בימי חזקיהו: "ויאכלו את המועד שבעת הימים מזבחים זבחי שלמים ומתודים לה' א-להי אבותיהם". כאן זה לשון הודייה. ראה רש"י ודעת מקרא על פסוק זה. ומדרש מלא ומפורט על הדו שיח בין עכן ליהושע נמצא במדבר רבה כג ו.

⁹ עכן לא היה הראשון. הראשון היה יהודה ראש שבטו של עכן. השם יהודה מקורו בהודאה והודיה. "הפעם אודה את ה'" אומרת אמו כשהיא נותנת לו את שמו. "אתה יודוך אחיך" אומר לו אביו כשהוא נפטר מן העולם. וכולנו היום קרויים על שמו של יהודה. ובהקשר עם הודאתו זו של יהודה כדאי להזכיר את המדרש בשמות רבה ל יט: "אמר ר' אלעזר: ולמה נתן הקב"ה כתר ליהודה? ... אלא שדן דין אמת לתמר לכן נעשה דין העולם ... יהודה בא דין תמר לפניו שתישרף והוא זיכה אותה מפני שמצא לה זכות. כיצד? היו יצחק ויעקב יושבים שם וכל אחיו והיו מחפין אותו. הכיר יהודה למקום ואמר אמיתת הדבר ואמר "צדקה ממני" ועשאו הקב"ה נשיא".

¹⁰ כל הארבעה מוזכרים בתהלים פרק קז שזה המקור לברכת הגומל. ומזמור זה אנו גם אומרים בתפילת יום העצמאות בו אנו מודים על הנס הגדול שאירע לנו. ולענייננו. כאן לא מדובר בחטא, כאן אנו חוזרים להודיה במובנה הפשוט בו פתחנו. אך יש כאן חובה להודות: "ארבעה צריכים להודות" (ראה רש"י על פסוק יב בפרק ז בפרשתנו). ההודיה איננה עניין של התנדבות ורשות גרידא. בכל הודיה והודאה מקופלת גם חובה. חובה פנימית או חיצונית. ובכל שבת אנו אומרים בפסוקי דזמרה: "שכן חובת כל היצורים לפניך ... להודות להלל לשבח וכו'". ובפסח הבעל"ט נאמר: "לפיכך אנחנו חייבין להודות להלל לשבח לפאר לרומם להדר לברך לעלה ולקלס למי שעשה לאבותינו ולנו את כל הניסים האלו הוציאנו מעבדות לחירות מיגון לשמחה ומאבל ליום טוב ומאפילה לאור גדול ומשעבוד לגאולה ונאמר לפניו הללויה" (משנה פסחים י ה).

¹¹ וביקרא רבה ט שבפרשתנו (צו) הנוסח אחר: "כל התפילות בטלות והודאה אינה בטלה". הנוסח כאן חד יותר. לא סתם תפילה מול תפילת הודיה, אלא בתוך סוג התפילות שהן הודיה, הודיה גרידא מול הודיית תודה. יש להודות ויש להודות. ראה הערת השוליים הבאה.

¹² לאור כל דברינו לעיל, ניתן אולי לקרוא מדרש זה באופן הבא. המדרש אינו אומר שלעתיד לבוא הכל יהיה משולם, אנשים לא יחטאו עוד וכל הקורבנות והתפילות יהיו של הלל והודיה. אלא שלעתיד לבוא אנשים ישלבו את ההודאה עם ההודיה, את הכרת החטא עם הכרת התודה. ולכן יש כאן שתי תודות. בכל תודה של הודיה יש גם הודאה ויש גם צורך בקרבן. ואפילו נרחיק לכת ונאמר שתייהן, ההודיה וההודאה, נגזרות מתודעה ("או הודע אליו את חטאתו אשר חטא"). תודעה ומודעות של האדם עם עצמו, עם חברתו וסביבתו, עם עמו (עליה לרגל) עם א-להיו.